

ւարուած: Գեղեցեցի 7-ին 1905 թիւ: Գանձակ քաղաքում:

Պրինտաւ Գ—մասի Գեաարէդ աւանի՝ Շէպիլլօ.

(Շարունակելի)

Քաջբերուցի.

ԲԱՅ ՆԱՄԱԿ ՔԱՀԱՆԱՆԵՐԻՆ

Իմ երեք տարուայ գործակալութեան միջոցին և մի քանի ուրիշ պատճառներով ես առիթ եմ ունեցել դիտելու, որ գիւղական քահանաները իրենց կատարած օրինակատարութիւններն արձանագրելիս մի քանի բաներում կամաւ թէ՛ ակամայ զանցառու են լինում: Սրանից առաջանում են որոշ անճշտութիւններ, որով՝ նախ խոշոր թիւերի մացութիւնների առիթ են դառնում կոնսիստորիաներում և երկրորդ չափաբերական մատեանները իրենց իսկական նպատակին չեն կարողանում ծառայել:

Նախարարակ հոշուող մեծ չափաբերական մատեաններին նշանակութիւնը, որ բաժանուած են ըստ բեկեղեցիներին 1901 թուականին, պարզ չի գրտակցում շատերի կողմից: Այդ մատեանների պաշտօնական նշանակութիւնը շատ քիչ չափով յայտնի է ամենքին, բայց այդ մատեանները պաշտօնականից բացի ունեն էլի մի ուրիշ կարևոր ստատիստիկական-ժողովրդագրական տեղեկագրական նշանակութիւն: Եթէ այդ մատեանները պահուեն ամենայն ճշտութեամբ, նրանք կը դառնան սահող իրականութեան ճշգրիտ հայելին: Անջնջելի կերպով կը տպաւորուեն նրանց մէջ գիւղական կեանքի եկեղեցու և նրա պաշտօնեաների հետ կապ ունեցող ըստ երևոյթները: Փամանակ կանցնի, գուցէ մեր գիւղերի դառն իրականութիւնը իրենով հետաքրքրուողները կունենայ, որոնք իրենց գիտութիւնով կամ կարողութիւնով գիւղերին օգնելու տրամադրութիւնով կը մօտենան նրանց: Ա՛յ, այդ ժամանակ խնամքով և ճշտութեամբ դրուած մեր եկեղեցիներին նախարարակները թանկադին ծառայութիւն կանեն: Այդ մատեաններին նայելով դժուար չի լինի կամայ կըրբ, ի՞նչ պատճառներից, այս կամ այն գիւղում ժողովուրդը աճել կամ պակասել է. տարուայ ո՞ր ամիսներում ծնունդը կամ մահը շատ է եղել. տարուայ եղանակները ի՞նչ ազդեցութիւն են ունենում մարդկանց հասակները վրայ և առհասարակ այս կամ այն գիւղի ժողովրդի առողջութիւնը և երկարակեցութիւնը տարիների ընթացքում ի՞նչ տատանումներ է ցոյց տալիս: Եթէ այս տեղեկութիւն-

ների հետ դուգազրուեն նաև եղանակի փոփոխութիւնները տարիների ընթացքում, կենսական անհրաժեշտ մթերքների գների բարձրանալը և իջնելը, բնութեան և քաղաքակրթութեան զանազան տուեալների ել և էջերը, որպիսի՞ թանկագին և մեր գիւղական համայնքների ապագայի համար օգտակար եղրակացութիւններ կարելի է հանել: Օրինակ՝ մանուկ հասակի (մինչև մի տարեկանը) հիւանդութիւնների և այդ հիւանդութիւնների արած կստորածի շատ կամ քիչ չափը՝ ժողովրդի մէջ գոյութիւն ունեցող առողջապահական պայմանների և ուրեմն քաղաքակրթութեան չափի նշան է համարուում. ուրեմն ժողովրդական կեանքով հետաքրքրուողը՝ թերթելով նախարարական մատեանները և աչքի անցնելով մեռնողների հասակը, (եթէ մանուկների համար նշանակուած է նրանց քանի ամսական, կամ քանի օրական լինելը) ճիշտ գաղափար կը կազմի այս կամ այն գիւղի յառաջագիմութեան կամ յետագիմութեան մասին: Իսկ առանց մի ժողովուրդ հիմնաւորապէս ճանաչելու նրան օգնել անկարելի է: Մեծ կարևորութիւն ունի իմանալ թէ տարուայ ո՞ր ժամանակը ինչ հիւանդութիւններ են մահ պատճառում, ուրեմն բացի մահուան ժամանակը ճիշտ նշանակելուց, պէտք է հնար եղած չափով ճիշտ նշանակուել, թէ մահը ի՞նչ հիւանդութիւնից է առաջացել: Շատերի համար գծուար կը լինի հիւանդութիւնների բժշկական անունը աւելացն այդ այնքան էլ կարևոր չէ. կարելի է հիւանդութիւնը նշանակել տեղական անուններով, (մայասուլ, ուռուցորութիւն, դեղնացաւ, զարամուխ, ճլերք և այլն) յետոյ ճիշտ կը լինի ստուգել, թէ որ հիւանդութիւնը բժշկութեան մէջ ինչպէս է կոչուում: Քահանայի համար այդ հեշտ է. անշուշտ դուք գնում էք հիւանդին հաղորդելու, մի երկու լսօքով տիոփել նրան նոյնպէս ձեր պարաքն է. դժուար չէ այդ ժամանակ հարց ու փորձ անել հիւանդութեան մասին և դոնէ, դժուար դէպքերում, նշանակել՝ թէ մեռնողը հիւանդ ժամանակ զլիսաւորապէս ի՞նչից էր նեղանում: Այն դէպքերում, երբ հիւանդը բժշկուում է աւելի անտոյգ, կարելի է նշանակել մահուան պատճառը՝ չեաքքեր է իմանալ, թէ տարուայ ընթացքում քանի՞ տարաբաղք դէպքեր են պատահում. ուստի առանց լսուսափելու պէտք է նշանակել մահուան իսկական պատճառը (խեղդուեց ջրում, այրուեց, սպանուեց, վայր ընկաւ և այլն):

Պէտք է լաւ հասկանանք, որ ոչ մի օրինակատարութիւն վաւերական չի, եթէ արձանագրուած նախարարական մատեան չունի և կատարող քահանայի ստորագրութեամբ հաստատուած չէ: Մկրտութեան, պսակի, թագման համար՝ կոնսիս-

տորխայից վիսյակիան պահանջող քաղմաթիւ խնդիրները շատ անգամ երդմնական բնուէթիւնների և պէս պէս անխորժ քարդութիւնների պատճառ են լինում միայն քահանայի անփութութեան պատճառով. այն ինչ իւր ժամանակին եղած մի փոքր պարատճանաչութիւնը այս ամենը կը վերացնէր:

Նստ անգամ, երբ զանազան գիւղերում խօսք է բացուել նախարտակ մատեանը պահելու այս կամ այն թերութեան մասին, քահանաներից շատերը պատճառաբանել են, թէ իրենց չի հասկացրած մի քանի հարցերի կարևորութիւնը. Այդ տխուր հանգամանքն աչքի առաջ ունենալով՝ այս յօդուածով իմ ընկերական պարտքն եմ վճարում իմ պաշտօնակիցներին:

Որպէս զի այս ամեն թերութիւնները վերանան, մանաւանդ որ այդ մեր պաշտօնի էական պարտաւորութիւնն է և օրէնքով էլ մեզնից պէտքէ պահանջուի, կարևոր եմ համարում խորհուրդ տալ, որ նախարտակ և կոնսիստորիայից ուղարկուած մի տարուայ չափաբերական մատեանը ան պատճառ պահուին եկեղեցում, (և եթէ հնարաւոր է այդ նպատակով շինուած դարահաւոր սեղանի վրայ). այնտեղ լինի գրիչ, թանաք և ծծող թուղթ: Քահանաներից որն էլ կատարելութիւնն որ և է օրինակատարութիւն, կատարելուց ան միջապէս յետոյ արձանագրի կատարածը թէ նախարտակի, և թէ չափաբերական մատեանի մէջ միւս ժամանակ պատասխանելով այն ըստ հարցերին ամեն այն ճշտութեամբ, որնք նշանակուած են վերնագրերում և իր ստորագրութեամբ վաւերացնելուց յետոյ միայն թողնի եկեղեցին: Այ՛ որ ըստ օրինակատարութիւնները կապ ունեն եկեղեցու հետ:

Այսպիսով տարուայ վերջը թէ նախարտակ և թէ չափաբերական մատեանը ըստ ամենայնի պատրաստ կը լինեն և, որ ամենագլխաւորն է, նրանք կը լինեն իրականութեան ամենաստոյգ պատկերը:

Մի քանի դէպքեր աչքի առաջ ունենալով՝ կարևոր եմ համարում յայտնել, որ նախարտակ մատեանը իսկականն է իսկ տարէ ցտարի կոնսիստորիա ուղարկուող չափաբերական մատեանը նրա պատճէնը, իսկ պատճէնը վաւերական է, երբ քառայի նման է իսկականին:

Յուսով եմ, որ այս ցուցմունքները մի փոքրիկ ծառայութիւն կանեն իմ գիւղական պաշտօնակիցներին, և եթէ իրականութիւնը ցոյց տայ, որ օրինակատարութիւնները արձանագրելիս քահանաները աչքի առաջ ունեն իմ ցուցմունքները ես ինձ լիովին վարձատրուած կը համարեմ:

Սմբատ Բախանայ Սարգսեանց.

Մեծ Նահրիար: